

گبه بافی چیست؟

واژه گبه به معنای «ضخیم» و «زمخت» است که به ماهیت این فرش اشاره می‌کند. گبه که بخشی از سرمایه اصلی ایران محسوب می‌شود، در واقع از جنس همان قالی است. خصوصیتی من جمله استفاده از الیاف مرغوب، طرح‌های جذاب و چشم‌نواز با رنگ‌بندی دلچسب و اندازه‌های متناسب، گبه را از قالی متمایز می‌کند.

برای بافت گبه (گبه بافی) به چه ابزار و وسایلی نیاز است؟

اصلی‌ترین وسیله در گبه بافی، دار است که در اندازه‌های مختلف و از جنس چوب یا فلز است.

در روش فارسی باف:

چاقو (کار دک) - دفتین (دغه) - اره (قشو) - قیچی

مورد نیاز هستند و گبه بافی بر روی دارهای افقی (زمینی) انجام می‌شود.

در روش ترکی باف:

قلاب - دفتین (دغه) - اره (قشو) - قیچی

مورد نیاز بوده و گبه بافی بر روی دارهای عمودی (ایستاده) انجام می‌گیرد.

تفاوت گبه با قالی

تفاوت‌های گبه با قالی، در اندازه (متغیر از ۱,۵ تا ۴,۵ متر)، طول بلندتر ساقه پرز (حدوداً سه سانتی‌متر) و نرمی خاصی که حاصل از تعداد بیشتر پود در آن است، نمایان می‌شود. در مقاله‌ای دیگر و به طور مفصل از شغل قالی بافی و مراحل و روند درآمدزایی از آن نیز سخن گفتیم.

گبه در چه مناطقی بافته می‌شود؟

از پیشگامان هنر گبه‌بافی در ایران استان فارس است. این استان، از مهم و بزرگترین مناطق ایل‌نشینی در گذشته بوده و قدمت گبه بافی آن ۱۵۰ سال است. ایل‌نشینان استان فارس شامل ایلات قشقایی، ممسنی، خمسه و بختیاری به این هنر اشتغال داشتند و گبه‌های بافت ترکان قشقایی از بهترین‌های گبه بافی‌های موجود در بازار است و در خارج از کشور نیز از اعتبار بی‌نظیری برخوردار است.

بطور کلی این هنر، عمدتاً در مناطق روستایی بافته می‌شود و هنر دست عشایر محسوب می‌شود. مراکز اصلی تولید گبه در جنوب و مرکز کشور است. از دیگر مراکز مهم گبه بافی ایران می‌توان به دوگنبدان، چشمه بلقیس، باشت، ده علیا و ده سفلی علیا اشاره کرد. اما جهانی‌ترین نمونه‌های این هنر را می‌توانیم گبه بافی در شیراز و گبه بافی در بوشهر بدانیم.

آموزش گبه بافی

دار گبه باید متناسب با اندازه گبه باشد. پس از تصمیم گیری در مورد اندازه گبه باید دار مناسبی برای آن انتخاب کنید. بافت گبه یا گبه بافی بیش تر به روش فارسی انجام می شود.

اجزای دار

سر دار ، زیر دار ، راست رو ، چپ رو ، پایه و پیچ و مهر

روش های چله کشی

1- چله کشی ترکی (دو رو) 2- چله کشی یک رو

مراحل چله کشی ترکی

1. در چله کشی ترکی (که برای گبه بافی مرسوم تر است) به وسیله متر وسط سر دار و زیر دار را پیدا کنید و علامت بزنید.
2. بعد در صورتی که از نقشه استفاده می کنید، عرض نقشه را اندازه بگیرید و وسط آن را پیدا کنید.
3. حالا وسط نقشه را روی علامت وسط دار قرار دهید و ابتدا و انتهای نقشه را روی دار علامت بزنید.
4. بعد عرض مشخص شده روی دار را به واحد های هفت سانتی متری تقسیم کنید. به این اندازه گیری ها و تقسیم بندی ها ” سیه بندی ” می گویند.
5. حالا دو رشته نخ رنگی، یکی در پایین دار (نخ مهار) و یکی در بالای دار (نخ هاف) به راست رو و چپ رو گره بزنید.
6. سر نخ چله را روی علامت سمت راست زیر دار گره بزنید. گلوله ی نخ را از زیر نخ مهار و روی نخ هاف و سپس روی سر دار رد کنید.
7. برای بار دوم گلوله نخ را از روی مهار و زیر هاف رد کنید تا یک حالت ضربدر بین تارها به وجود بیاید. این کار را تا انتهای جایی که علامت زده شده است ادامه دهید.

نکته: میزان کشش نخ ها موقع چله کشی باید هم اندازه باشد و یک طرف سفت و یک طرف شل نباشد، چون هنگام بافتن، گبه دچار عیب می شود.

کوجی بندی و تراز کردن

کوجی بندی عملی است که موجب می شود پود گذاری در گبه بافی آسان تر شود و از کج شدن کناره های گبه جلوگیری می کند.

وسایل کوجی بندی

۱. یک عدد چوب گرد به اندازه عرض دار گبه و به قطر ۲ تا ۳ سانتی متر برای کوجی
۲. یک عدد چوب گرد به به اندازه عرض دار گبه و به قطر ۱ سانتی متر برای هاف
۳. مقداری نخ نزله (نخ تابیده شده)
۴. دو عدد زیر سری که می توانند چوب یا آجر باشند.

مراحل کوجی بندی

۱. روی چوب کوجی یک رشته نخ نزله قرار دهید و محکم ببندید.
 ۲. کوجی و هاف را با یک تکه نخ به یک دیگر وصل کنید.
 ۳. کوجی و هاف را به کمک دو تکیه گاه موازی نخ های چله کشی قرار دهید.
 ۴. یک گلوله نخ از جنس نخ چله به اندازه مورد نیاز درست کنید. ابتدای این گلوله نخ را به نخ نزله گره بزنید طوری که گره درست روبروی اولین تار چله قرار بگیرد.
 ۵. تار روی هاف را کنار بزنید و تار زیر را بردارید.
 ۶. بعد از تمام شدن کوجی بندی، هاف را از پشت کوجی بیرون بیاورید و بالای چوب کوجی بین تارهای چله قرار دهید.
 ۷. در پایان دو عدد زیر سری روی راست رو و چپ رو، زیر کوجی قرار دهید.
- با بالا و پایین بردن هاف و به کمک کوجی، بعد از یک رج بافت، می توانید پود را راحت تر رد کنید.

تراز کردن

تراز کردن در گبه بافی باعث می شود پایین گبه صاف و یک دست بافته شود و با استفاده از چوب تراز انجام می شود. چوب تراز را باید بین تارهای چله قرار دهیم. برای این کار باید از جایی که نخ مهار رد شده است چوب تراز را عبور داد.

گلیم بافی ابتدای گبه

گبه بافی یا گلیم بافی شروع می شود و به آن گلیم بافی ابتدای گبه می گویند. این کار دو مرحله دارد. زنجیره بافی – گلیم بافی

1. زنجیره بافی

برای مرتب شدن چله ها و محکم شدن ابتدای گبه انجام می گیرد که انواع مختلفی دارد: زنجیره ی قایقی – زنجیره گندمی

زنجیره ی قایقی:

به نخ از جنس چله احتیاج داریم. مقدار این نخ باید پنج برابر عرض چله کشی باشد. سپس سر نخ را به اولین تار زیر و رو گره بزنید. انتهای نخ را از زیر دو تار بعدی رد کنید و یک حلقه بسازید. انتهای نخ را از حلقه بیرون بیاورید و این مراحل را تا پایان چله ها تکرار کنید.

زنجیره ی گندمی:

به نخ‌ی از جنس چله به مقدار ۱۰ برابر عرض چله کشی احتیاج داریم. سپس از سمت راست یک ردیف زنجیره ی قایقی ببافید. ردیف دوم زنجیره را از سمت چپ روی ردیف اول ببافید. با این کار بافت زنجیره حالت گندمی پیدا می کند.

2. گلیم بافی

گلیم بافی برای جلوگیری از شکافته شدن گره ها است و به دو روش سوف و کرباس بافته می شود. در گبه بافی، از گلیم بافی به روش کرباس استفاده می شود. برای بافت این نوع گلیم، به نخ پود هم رنگ نخ چله و دفتین احتیاج داریم.

ابتدا میله ی هاف را بالا ببرید و با دست به چله ها فشار وارد کنید و نخ پود را از پشت تارها عبور دهید. بعد با دفتین پود را بکوبید. با این کار تارها و پودها حالت بعلاوه پیدا می کنند و با کوبیدن شبیه کرباس می شوند. این نوع گلیم بافی نسبت به روش سوف با دوام تر است.

ملیله بافی

نوعی بافت تزئینی است که بیشتر برای زیبایی در گبه استفاده می شود. برای این نوع بافت از نخ های رنگی استفاده می کنند. ملیله بافی را بعد از بافت گلیم می بافند به این صورت که از دو رنگ نخ پشمی استفاده می شود.

اندازه ی هر نخ پشمی برای ملیله بافی ساده باید یک و نیم برابر عرض قالی باشد. سپس نخ های رنگی را به ابتدای بافت گبه (ابتدای چله کشی) وصل کنید. بعد چهار تار جدا کنید و نخ های رنگی را به نوبت از زیر آن چهار تار عبور دهید. سپس نخ رنگ دیگر را از زیر چهار تار بعدی عبور دهید. این کار را به ترتیب با هر رنگ نخ، تا آخر انجام دهید. بعد از ملیله بافی حدود دو رج گلیم بافی انجام دهید و سپس بافت گبه شروع می شود.

گره زدن

به نخ های رنگی که به دور تارهای زیر و رو بسته شده اند گره می گویند که شامل گره فارسی و ترکی می شود. گره ترکی را با قلاب و پشم می بافند. با کمک قلاب تار رو را به طرف جلو بکشید. سر پشم رنگی را با دست از پشت تار بیرون بیاورید. با نوک قلاب تار زیر را بگیرید و سر آزاد نخ را از وسط دو تار بیرون بیاورید. اضافی نخ پشمی را با تیغه قلاب ببرید. در گره ترکی چون نخ پشمی را به دور دو تار می پیچند دوام گره زیاد تر است. سپس برای بافت گبه از روی نقشه باید تعداد خانه های کوچک را بشمارید. هر خانه ی کوچک یک گره است. بعد به اندازه ی آن در گبه گره بزنید. اما زنان عشایر از نقشه استفاده نمی کنند و کاملا ذهنی می بافند.

پود گذاری

بعد از بافت یک رج، نوبت پود گذاری است یعنی نخ هایی از بین تارهای چله رد می کنند. این کار باعث می شود گره ها مرتب و منظم در جای خود قرار گیرند و گبه محکم و با دوام باشد که شامل پود کلفت و نازک است که در گبه بافی تک پود فقط از پود کلفت استفاده می شود. برای این کار چوب هاف را به طرف بالا حرکت دهید. با این کار چله های زیر به طرف جلو می آیند. بعد پود را از لابه لای پله ها عبور دهید. با دفتین پود را بکوبید. یک رج دیگر ببافید حالا دوباره باید پود را رد کنید. چوب هاف را به پشت کوچی بیاورید و پود را از بین تارها عبور دهید.

شیرازه بافی

به نخ های رنگی کناره ی گبه شیرازه می گویند که معمولا هم رنگ زمینه ی گبه است.

دلایل شیرازه بافی

۱. سر پودهای کناره ی گبه را می پوشاند.

۲. به کناره ی گبه نظم و ظرافت می دهد.
۳. تارهای کناره ی چله را محکم نگه می دارد.

انواع شیرازه

متصل : همزمان با بافتن گبه در پایان هر رج پیچیده می شود.

منفصل: در پایان بافت توسط رفوگر به گبه وصل می شود ولی به محکمگی شیرازه ی متصل نیست

مراحل شیرازه بافی متصل

۱. گلوله نخ شیرازه را به تارهای مخصوص شیرازه وصل کنید.
۲. پس از بافت یک رج از گبه، گلوله نخ شیرازه را به دور تار مخصوص شیرازه ببیچانید.

نکته: در پیچیدن شیرازه از یک یا دو رنگ نخ استفاده می شود و برای پیچاندن شیرازه ی متصل معمولا از ۲ تا ۶ تار (چله) استفاده می شود.

بریدن گبه از دار

بعد از پایان گبه بافی تمام شد، باید از دار بریده شود اما قبل از آن گلیم بافی انتهای گبه انجام شود. یعنی ابتدا باید گلیم بافی و بعد زنجیره بافی را انجام دهید.

مراحل بریدن گبه از دار

۱. روی ریشه ها به فاصله ۱۰ سانتی متر تا گلیم بافی انتهای گبه خطی بکشید.
۲. با آچار پیچ های دار را شل کنید تا چله ها کمی آزاد شود.
۳. با قیچی از سمت راست شروع به چیدن چله ها ی ابتدا کنید سپس تعدادی از چله های وسط و سپس تعدادی از چله های آخر را قیچی کنید. بعد بقیه چله ها را بچینید. این کار باعث می شود فشار زیادی به گبه نیاید و کج نشود.
۴. گبه را از روی دار پایین بیاورید و تمیز کنید. نخ های اضافی را ببرید و گرد و غبار آن را بگیرید.